

ЫШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
АВГУСТ
1
ВТОРНИК
№ 180 (6817).

Өрттээ 2 коп.

ЛЕНИН ОРДЕННИГ СОВЕТ ХАКАСИЯНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНГА ИЗИГ БАЙЫР

Областың ажылчы чоннарының ажил-агый болгаш куура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкинери дээш ССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиуму ХАКАС АВТОНОМУГ ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаңнаанын СЭТА дин-наткан.

ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ ХҮНҮН БАЙЫРЛААНЫ

Пльа 30-де Совет чурт ССР-ниң Шериг-Далай флодунуң Хүнүн байырладым-биле демдегелер эрттирген. Дыка хөй далай порттарыга болгаш удуз коорайларга сүт-сүтүгү байырлаа болган. Совет Эмгекчилер чөр болганыга ажилчы чоннар боттарының оолдарын — далай кызылдарының шычы камгалакчыларын ёрзоп, алдаржыдып турган.

МОСКВА. Найысмаалдык клубтарыга, культура бажындарыга болгаш ордунарыга чычык болган байырлаа алдар кылдыр ада-чурт флодунуң төөгүсүнү дугайында, хамааты болгаш Ада-чурттуң Удуз дайындарының үстүндө далайык камгалакчыларын эрес-индиргач чоруктарының дугайында лекцияларын докуму, лекцияларын кылган.

Ылаңгыя Хижия дөр сүт шыгжамырында кижилер хөй-биле чыгыган. Аңаа масадык сүт-спортунуң көргүзү болган.

Шериг далайжыларының байырлааны ССР-ниң Чөвөсөктүгү Күштериниң Топ клубунга база демдегелер. Чүткө чыгык хүнде безин кам-каны мун матростар, солдаттар болгаш офицерлер, Москвага чурттакчылары болгаш найысмаалдык залчылары аңаа келген.

Байырлаа алдар кылдыр найысмаалдык культура болгаш дыптаптагы парктарыга, садтарыга флоттук алдаржы кижилери, Совет Эмгекчилер маалылары, суво тургудулары—Социалистик Күш-ажымаалдык маалылары-биле ужурашканын билдирген.

ЛЕНИНГРАД. Он-он муң Ленинградчылар эриктере болгаш көвүртүлгө дола берген турган. Бүгү Ленинград Невага чедип келген ышкыш кылдыр салгындар. ССР-ниң Шериг-Далай флодунуң Хүнүне тураскалган чычык болган далай парад аңаа болган.

Чычык суураар «Аврора» крейсер маалырык боо-чөвөсөктү боолашканын-биле парадты амыткан. ССР-ниң Шериг-Далай флодунуң кол командирлериниң флоттук адмиралы С. К. Гориков парадты хүлээп алган.

Төрөк суугу дегем Нева бодунуң хөй чүе чылдарымы үезинге хөй-үөргөн. Ыңчалаа-даа чаа боо-чөвөсөк болгаш техника-биле чөвөсөктен сүртүнгө корабльдер оон чалгылары-биле порттары кезеде эрлөп турбаан-на болгай. Ракеталык крейсер, хемеге удуз корабльдер, сүт ада-биле чоруур ял-бүрү чергенди хемелери, доктул корабльдер болгаш тральштер, шериглер дүжүрер суднолар Невадан чоруйган.

Парад соода Ленинградчылар, а оо ышкыш хөй салгыш алычтар, мыда болуп турары «Октябрь болгаш амиктар» деп делегей шуулганын-га 118 чурттардан келген төлгөлер, революстук, дайнык болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринге похотарың тилекчилериниң III Бүгү-эвилек слобунуң киржикчилери сүт спортунуң удуз байырлааны көргөн.

Шериг-Далай флодунуң Хүнү Кроуштадга база байырлаадым-биле эрктен.

ВЛАДИВОСТОК. Амур шөвөгө дайнык корабльдериниң парады болган. Оон соода суугуң удуз байырлаа болуп эрктен. Далай хааны Нептун аажок удуз «Кита-биле эжикирип келген, кайгачык байырлаа-биле тобаштыр бүгүдө байыр чедирген. Оон дараагында катерлер, сүт ада-биле чоруур хемелер сүт ставилдарының баары-биле эрктен, танкылардык болгаш өскө-даа дайнык чөвөсөктү шериглерин дүжүргөн.

Ыраккы Чөөн чүктүк чурттакчылары спорт ортосунга тургускан дайнык техникамың делегейден удуз соугургал-биле көргөн.

РИГА. Риваның муң-муң чурттакчылары чаашкынал туражок, Даугаваның Комсомолчу эривинге чыгып келген. Балтиканың ийи дайнык Кызыл ордениң флодунуң корабльдер хеминг рейдизинче кирпкен. Аңаа парад болгаш сүт-спорт байырлаа болган. Шериг далайжылар, досафчылар — сүт хаакчылары, хеме эжикиштери, гавсөсерлер, скутерлер болгаш мотордук хемелер балкыкчылары боттарының уран мергежяли көргүсөнер. Водолазларың көргүзүлгө удуз соугургалык болдурган. Оон дараагында Даугавыга удуз парад регата болган.

СЕВАСТОПОЛЬ. Маалым хоорой Севастополга шериг-далай парады болган. Күчүлү боо-чөвөсөк болгаш амы техника-биле чөвөсөктөгө парадта чедиркичтери, крейсерлер, сүт ада-биле чоруур хемелер, доктул корабльдерин көргө магалы дүжүрер чорукту болгаш чараш.

Парадты түнелдегеш шериг-далай түтүк туткан. дайнык чөвөсөк-биле бүрүн чөвөсөктен үең үш күчүттөөр—кара-далайжылар сүт иштешин ушта халып келген ышкыш, бо көстүп келген. Олар автоматтар биле салоттаан.

Оон дараагында сүтга спорт байырлаа болган. Укустун масадык селүүстөшкенин база эрктен.

30-ниң кезежинде шериг далайжыларга алдар болдурган салхоттары Москвага, эвилектерин республикаларын найысмааларыга, маалым хоорайларга кылган. (СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СӨВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

1967 чылдың бирги чартында Тыва АССР-ниң чөр-чөр Советтериниң статистиканың өткөттарының дугайында болгаш «Колхозтарын, совхозтарын тарзыны малга чирткен дөш харысаалга дугайында» ССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиуму 1965 чылдың январь 11-де үндүргөн Чарымы бастык республикада күсөдүп турарының дугайында өткөтүлгө Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумуна чуталашкан.

Сөзүгү үеде республиканың ажилчы чоннар депутаттарының чөр-чөр Советтериниң ажил-чорудуулары болгаш доктаамал комиссияларын ажилчы чоннар ишкерлериниң Президиуму демдегелер. Чартык чылда бугу райкукумар, Кызыл хоорай, суур болгаш район чыгыргалык хоорай Советтери база көдө Советтерин хөй кезин сессиялары РСФСР-ниң Конституциясында аймакка хуусааларында эрттирилгөө. Ыңчалаа-даа Торгалык (Удуз-Хем), Хайыракан, Хорум-Даг (Чөөн-Хемчик), Ак (Барым-Хемчик), Сагы (Өвүр) көдө Советтери сессияларын чылдары хуусааларын халжыган.

Киа-Хем, Току райкукумарының болгаш Шагаа-Арыг хоорай Советтериниң депутаттарының барык хөй кезин «олукчулар мурунга өткөттары берген. Ыңчалажык өткөттары биле республикада депутаттарының ивиги санымың 27,4 хуузу өткөдү бербөө. Ылаңгыя Эрвин, Би-Хем, Өвүр район Советтериниң депутаттары өвөш санын өткөттары берген. Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык суур Советтериниң 87 депутаттарының 23-жү өткөдү бербөө.

Чандык Советтерде калдарың ажилга бажыглар ажил чөтөс тургустууга, Бай-Тайга, Барым-Хемчик райкукумарында калдарының ажилда үер, карер чорту хөй.

Республиканың 11 район Советтериниң кукукумарында бирги чартык чылда болуп чоруккан ажилдының дугайында Токустуң, Бай-Тайганың, Чөөн-Хемчиктин кукукумары Советтерге өткөдү берген.

Чөөн мурунуга алды район Советтериниң кукукумары болгаш Шагаа-Арыг хоорай Совети өткөтүлгө. Кызыл хоорай Совети бо чылдын сессия болгаш чурттакчы чон мурунуга өткөдү берген. А 58 көдө Советтериниң кукукумарында 53-жү чурттакчы чон мурунуга, 23-жү — Советтерге өткөдү берген. Оон-биле чергелештер Ак-Довурек, Сура, Чадаана хоорайкукумары, Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык суур, 35 көдө Советтер өткөттары кылган.

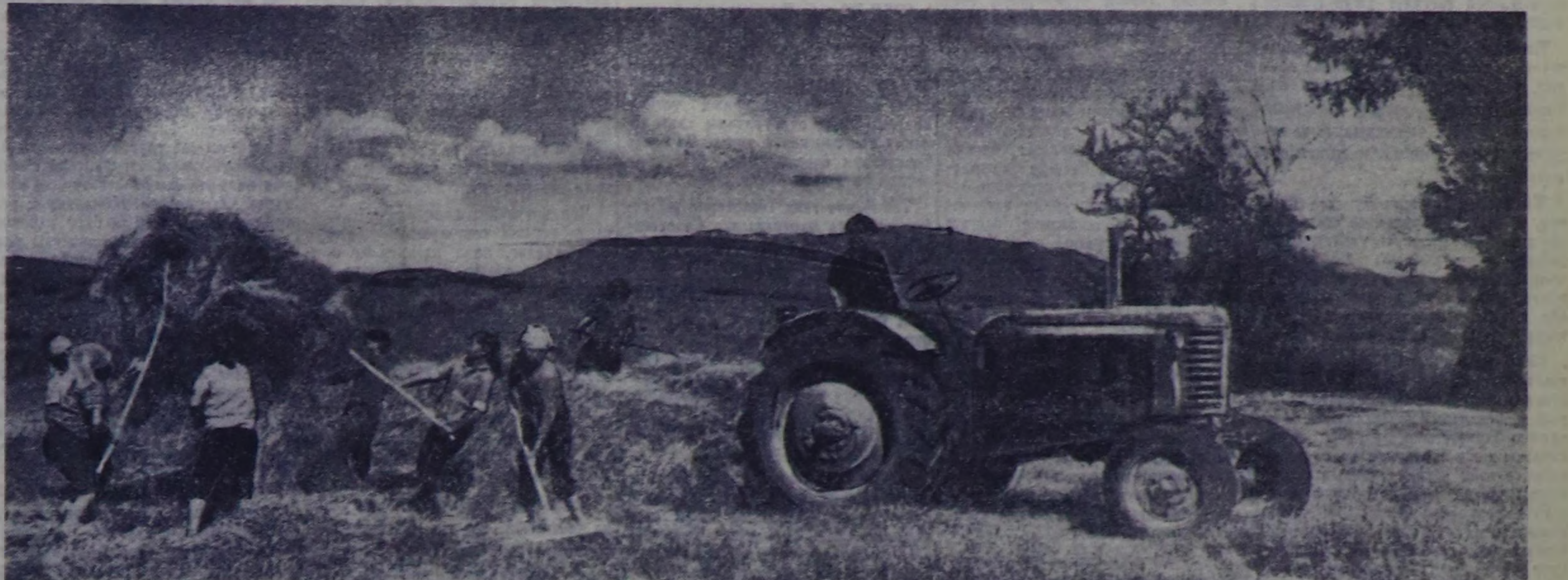
Танды, Тес-Хем, Би-Хем райондары көдө Советтериниң кукукумары чон мурунуга өткөдү шүүт бербөө.

Сөзүгү үеде Советтериниң ажил-чорудууларында доктаамал комиссияларын ролу бербөө. Бо чылдың мартта республиканың чөр-чөр Советтеринге сонгудалар эрктен соода 538 доктаамал комиссия тургустунуп, оларын составына 2234 депутат хаара туттувган. Бо чылдың баштайгы чартында 400 чыгым доктаамал комиссия чоруккан ажилды дугайында илеткөөдери сессияларга, кукукумар хураалдарына, Советтериниң мурунуга кылган. Кызыл, Ак-Довурек, Шагаа-Арыг хоорайлары, Киа-Хем район Советтериниң доктаамал комиссиялары эвөөш ишкерлик ажилда турарлар. Ындык болжык чөр-чөр Советтериниң кукукумары доктаамал комиссияларын ажилчы «Ажилчы чоннар депутаттарының көдө, суур Советтериниң ажилчы эжикидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаамалың негеделеринге дүштүр эде орташаставай турар. Би-Хем районунуң көдө Советтериниң 24 доктаамал комиссияларының чыгыма-даа Советтериниң мурунуга илеткөө кылган. Эрвин Тес-Хем, Өвүр районунуң чыгыш комиссиялары база-ла ажил чорутпай турар.

«Колхозтарын болгаш совхозтарын тарзыны малга чирткенге сүт харысаалга дугайында» ССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиуму 1965 чылдың январь 11-де үндүргөн Чарымы бастык республикада.

Колхозтарын болгаш совхозтарын тарзыны малга чирткенге сүт харысаалга дугайында ССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиуму 1965 чылдың январь 11-де үндүргөн Чарымы бастык республикада.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАВЫСТА

Юбилейге уткуштур

Октябрьның бежен чыл болур оюн күш-ажылчы белек-биле үткүр дөш Эрвин районун херегелде кооперацияның ажилдакчылары чыл эргезинде социалистик чарыктын негеделерин ажилда кылгаш, күсөдүп киршикен турган. Аңаа хүлээлгелер кыраштыр күсөдүп турарын чылдын бирги чартың доостурга түнөп көргөн.

Чартык чылда бараан саарыгазының планы 103,7 нити чөвөсөктөгөн — 104 хуу күсөдүнгөн. Алды айларын дүргүлдө нити-делдең кезиңгүне тозан үш кижини кырип алган, хуучуларын саарыкчыны чылда 900 рубль кылдыр планнаа болза, чартык чылда безин 865 рубль болган.

Херегелкелер нити-делдиниң белекелдер контроларының коллективниң көргүзү чартык чылда база эки болган. Саарыла болгаш ортла паанынын ажил күсөткен. Чөвүнү сазың хандырылганын улам-на эжикилер дөш шүүдүргү ажилда, салып амыччыларын илеткөөш ап чөрүгү салдыгылар херегелкелер кооперацияның системазында хөй. Юбилейге белек кылдыр чылдын ийги чартынын планын сооттулары боттарының дөш район коллективни социалистик чарыктын улам калбартаан.

Каларын өлөң-Шөлде найылаан, дөш көчүтү эки семиниң турар болган чыгыс-даа хорамча чок. Чай, күс дүргүлдө каш удуз олар солдун, эки семиниң алыр-биле Ажымын козаны кыптан хур ажар, маалым чаш төлү боткур, өчүткөө, дүк база аабек болур. Хөйжү кышка үткүштүр белекелди чыгаш эгелен чорула бөөр.

А. СОСКАЛ.

Кадарчыларның чедиишкени

Бо чылдың кыргыздаже орай кирген болза-да, Удуз-Хем районун «X Удуз турал» көдө ажил-агый артелинин малчылары, мал ажилымын тускай эртемчилери, техниктери кыргыздын шымык чорукташ, дүкө чидирит болдурбаан. Хөйжү бригадаларын кадарчылар 39 тонна эки шымарың дүктү күрүнеге саткан. Оон-биле чергелештер колхоз 850 кг төвө дүктү база саткан.

Артелин удуз хойларының кыргыздаже доостуган, ам хурагай кыргыздаже чоруп турар. Баштайгы кыргыттың хурагай дүжүрер бир тонна ажилчы белекел черинде дүжүрер, кадарчылар дүк талазы-биле алган ивиги хүлээлгени ам күсөдүлгөн, күрүнеге планда ажил дүк дүжүрер хүлээлге алган ажилдап турарлар.

Маалым чаш төлү камгалып алыр талазы-биле чартык чылда эки көргүзүлгө болгаш кадарчылар алаары өөрчүтү. Сувык чүе төрү хойга ошааштыр 101, Эвипкен, Дүрбүк болгаш өскөл-даа 90-дан өрү хурагаларын өстүрү алгандар.

Колхозчу малчылар ышкы үткүштүр белекелде кичөөгөйиң салып, боттары сивени кезип эгелен. Тудугу бригада мал калдарың, кадарчыларын чуртлар бажында, ивиги семел, чаа тургалары шымык чорукташ турар. Бош чүе хөй турар калжаны тудуп ажилдап кырген.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Чарыттың тилекчилери

Юбилей чылда боттарыга алган социалистик хүлээлгелерин күсөдүр дөш республиканың ажаалга кассаларының ажилдакчылары чүктүлдү ажилдап турар. Октябрь революцияның чартык чүе чыл өнөгө үткүштүр олар чурттакчы чөвүнү ажаа-хөргөкчүн шыгжыдырың эвилектер ажилды күсөдүрүп, өз талазы-биле күрүнегиң планын ошалааларын ажил күсөдүп турар.

Бо талазы-биле чылдың баштайгы ийи кварталың социалистик чарыктын түнелде күрүне алган чөвөсөктөгөн ажилдакчыларының профэвилек обкомунуң президиумуна чуталашкан. Республиканың ажаалга кассалары нити-биле өз үенин дүргүлдө планын 201,6 хуу күсөдүп алган. А районнар болгаш Кызылдың бүрүн күсөдүлгөн.

Ылаңгыя Би-Хем районун топ ажаалга кассалар (эргелешкен А. М. Беспаева) болгаш оон эргезинде салбарлар эң дээр көргүзүлгө болганын демдегелер. Ук районда сес ажаалга кассалары шүүтү планын күсөткен, а нити районда ажаалга кассалар ажаа-хөргөкчүн шыгжыдырың эвилектер талазы-биле берилген өнөлдө 260 хуу күсөдүлгөн. Хосту саарылаанын чыгышын 1300 рубль түлө тараттылган, а районга берилген ажаа-хөргөкчүн шыгжыдырың бистеттерин төлү таралып саткан. Ол ышкыш ажи түнелди Танды районун ажаалга кассалары чедип алган. Чурттакчы чөвүнү ажилың ажаалга хүлээп алыр талазы-биле берилген планын ошалааларын ийги кварталда 183,3 хуу күсөдүлгөн. Мында база-ла ажаа-хөргөкчүн шыгжыдырың бистеттерин шүүтү таралып, хосту эгелдер чөвөсөк саарылааны салып амыткыдан ажырган.

Районнар ажил-биле алдыга эки түнелдерин Баа-Хемдин, Барым-Хемчиктин, Удуз-Хемдин, Чөөн-Хемчиктин база Кызыл хоорайның топ ажаалга кассалары чедип алганын демдегелер.

Юбилей чылдың ийги кварталында ажаалга кассаларының ара-андык Бүгү-эвилектиң социалистик чарыктын түнелдегеш талазы-биле республикада бирги черин алган Би-Хем районун ажаалга кассалары муруне албан черлерин амылдангыларының профэвилек обкомунуң ишкерчи Кызыл тугун тывыскан. А ийги черин Тандының ажаалга кассалары тывыскан.

Бай-Тайганың сивен шөлдеринде

ОРГАНИЗАС ЧОК КИРГЕНИНИҢ ТҮҢНЕЛИ

Республиканың кайы-даа районнарында бо чылдың сивенин үндүжү чаагай болган. Бай-Тайга районун дөшкөсөдүрүң өз база-ла эки. Ыңчалаш чинтенин маалыңа чөткөр савык чөм-сүрүп тургудуп алыр талазы-биле байдал Бай-Тайгада кандык чоруп турарың?

Район ивигиниң биле 4814 тонна сивен белекелер планын. Ажилды планын органиастап чорудар болза, бо чыл чүгө доостур эвес, хары ажыр күсөдүлгөн болур арта бар. Районга сивен кезилең эргезинде бээр ам ийи недела чедип турар. Бо арамында 290 тонна сивен белекелеринге сивен кезилең эргезинде «Төдө» совхозтун Бай-Тайга салбары мурун чоруп турар (Салбар эргелешкен эл Очур, парторг эл Кевден). Ында 90 амык кижин сивен белекелеринде турар болгаш амыгы үеде 114 тонна сивени белекелер алган. Ийгиң черде — ол-ла совхозтун Кызыл-Даг салбары, ында элга чедер 35 тонна сивени белекелер алган. Сивенчилерин иштөөдө ажилыңа кызымак үнү нормамы ажыр күсөдүп турар кижилер хөй. Ажарга трактористер Стай-оол, Бадыраа, Бөзөт, сараат салыкчылары Алды-оол, Уңуз болгаш өскөл-ла тамаржыр.

Ыңчалажык ивигиниң маалыңа бажык чөм-сүрүп тургудар талазы-биле ажил районда дыка оожум темпалык чоруп турар, ову органиастап турарында шыгжыр арганың олуз чөткөстөр бар.

«Төдө» совхозтун белекелер сивени хемчээ талазы-биле районда эң-не хөй, тодарагылаарга оон ажилчыларын 2500 тонна сивени белекелер, ол болза районунуң белекелер бугу сивенин чарым-дыр. Ындык турбузга сивен белекелеринде баш удуз белекел чок киргенинде чөвөсөктөгөн кызымак үнү нормамы ажыр күсөдүп турар. Совхозтун эң удуз салбары — Нойырада байдал дүжүрүң. Бо салбар эки мезгил-застагынага хирезинде 30 тонна сивен чедер чүгө 30 тонна сивен белекелер. Ажилды шак мында күдү лениндини күш-ажылдың органиастаашканын эки тургустуу паанында болуп турар. Сивенчилер хову турлаагы хомьяны, аалдыры чанып барып хомьян, эртен орай ажилче үтүп, а кезеде эрте чарык. Ынтыраа салбарының планы 360 тонна сивени белекелер болгаш салбар эргелешкен эл Самдан, парторг эл Маткал оларын бо ажил талазы-биле ленин шүшөөн ажилдап турарын өткөдү берген.

Черге ивигаш, совхозтун кайы-даа салбарының удузгучуларында агаар-болдууса чылдап катар, ажи күнтерде бургат хөвөгүч олурулар байдал бар. Оон хандында маалыңа июльдуң 24-25-үнү хүнүрүнде Нойыра болгаш Бай-Тайга салбарларын шөвөдөрүңе чүгө 3—4 кижин ажилдап турган таварыла бар. Совхозтун Кызыл-Даг салбарында

Чөөн-Хемчик районун «Посра» көдө ажил-агый артелинин Арыс-Бажы сүт-баран ферманың коллективни чыгалап көзө берген. Ыңчалаа-даа ферманың ивиги туралында ам үеде ажилчы эргелден кезеде чедир тургудулар турар. Ол болза эл Куулар Айдаң-оога удузгач амылдарың сивен бригадалы-дыр.

18 кижин «Беларусь» тракторунуң сивен нестирер машинамы болгаш хөа кадырлары-биле сивени кезип турар. Ивигиниң чөвөсөктөгөн органиастаашканы-биле сивенчилер мыда доктаамал ажилдап турар.

Ферманың доошкоруңдуң 40 тонна сивени чыгаы белекелер болур. Баштайгы кезинде ферманың кышым ажааланың амырмач чыгында болуп сараатпай берген.

ЧУРУКТА: өткө дүрбүжү-биле тамчалардан беле тырткылап келип сивенчилер сараатпай турар. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОСУ.

Бай-Тайганың сивен шөлдеринде

«Төдө» совхоз (директору эл А. Турген-оол, парторг секретари эл В. Очур-оол, ажилчың комитетиниң даргазы эл Х. Кычы-оол) көчүрү органиастаашканы кирген.

Совхозтун 200 амык комсомолчуларында чүгө 50 шаа кижин бо чурда кампалыда кырип турары амырны артын эвес. СЭКП обкомунуң чоокта чаа үндүргөн доктаамал ажил-агыйларының амылдан турар кижилериниң 60—70 хуузу сивен кезилеңде хараа тудар дээрли ивигиң. Ыңчалажык бо доктаамал «Төдө» совхозта күсөдүп шыгжыдып турар.

Районда «Муравкы» колхоз амга чедер 90 тонна сивен белекелер алган бордал башка, «Малчы», «Мөгөн-Бүрө» колхозтар бо ажилче алла-ла кирбөө. Черге эвес медээ-биле амырда, «Кара-Хөл» колхоз чүгө 7 тонна сивен белекелер.

Бир эвес шак мындык оожум темп-биле ажилдап болза, районунуң сивен белекелеринде дүвөрүлгөн сивен байдал туруп келир алар. Амыгы үеде районунуң партия, совет, профэвилек, комсомол органиастаашканының кол сорулгазы—мал чөвөсөк белекелериниң планын чуталашканы күсөдүрүп эрктен, бо ажилды тарза ажаап алышканының бетинде доостур дөш бугу хемчелерин алыр болур.

Район төвүнде албан органиастаашканы чөвөсөктөгөн профэвилектериниң органиастаашканы ажилды база күсөдүрүп.

К. НВАЮВ.

ТУЛЧУУШКУНГА БОЛГАШ АЖЫЛ-ИШКЕ

СОВЕТТИН ЭРГЕ-ЧАГЫРАМЫН 50 ТЫМ ОЮНГА

Шаанда Эрбекке Оюн Кабай деп адым прат курттан чораян. Бүтү феодалдыг Тыванын күш-ажылачы кижилери-биле бир дөмей, ол арат бичи чажында бир байларын дескен дараалымы көрүп, кээрге чок каржы мочуздуге, эрге-пешээ чок чорунга баамдырмын келген. Ажы-төзүн доруктуруп, өстүрүп адым, боду ишкеш адым-даа бол, эргим мыак кадайын феодалдыг бау-чуркуну карайм, дөрөм чачылдарымдан, байларымн кудаларымдан, айларымн камагалаар дөм күжүр Кабай камчаар хилинчектеши чораян дээр!

Тыванын капиталисттик эрсе орутупи лажуудизини жайынарны — дүжүрткен феодал дүжүрткөр, бийлар, лавалар, ханнар болган өскө-даа идегеттер чессон ам-даа салбаан, тыва улуустун револютуг чааан аламышкынарды узутуларын олак даян турган. «Күрүш» өөл камгалаар чор, Оолак» деп адым чажымы—ол дөргө, чешун ас-кежи, револютуг тургузуу арат чонарын дайышарында камгалаары о-дур деп түрөп Оолак баа-ла билди алган.

Баштай эрп Оолакты шеригни каан командиринге, оон соода—жандар командиринге, шеригни штаб начальнигине чедир депилди тонуулаан. Револютуг шеригни кижилер, оларын дайынчы чессеке өөредир тыва-биле Оолак удуз амылдарын чорудуп келген. 1936 чыл оон амылдарында кажи-даа утулдурубас чыг болган — ол чылдың ичинде ову партияд хурдалагыне хүжөө алган.

1941 чылдың июль 22-де Совет Эшлегишче гитлерин араатаннар оор бау-биле хаадыл соода коосту офисер, коммунист Оолак немеш-фашисттик эжелекчилерге чыгача шаан, Совет Ада-турттуг дөвөкөрүндүн сымарын үндүр. Октябрь революцианын төөгүдү чааан алышкынарды камгалаар амылгы дайыма киржир дугайында ишгүрүкчү ишгерилеи, фронтуге эки-турачы кылар чорудары дээс.

Тыва эки-турачыларын дээс Совет чаак хандыгар соода, коммунист Оюн Оолак фронтуге эки-турачы иш-оор-биле кыдыр эрестик алышкылар. Совет Төрүн чуртун костагыс болган хандыгарышас чоруп дош, Улут Оюнуларын чаала алышкынарны фашисттер кыжымдык камгалаар дош ол боду амы-тыгын харам чокка чалаанка.

Маадырагы Кызыл Шеригни адымгы атыгы шериг көрүзүтүүн костагыс кирген тыва эки-турачылар ордунга кыдыр Оюн Кабесичи өскө-даа камгалаар чораян. 1944 чылдың февралдын 2-ини хүтүнде Ромо хөөрайын дөм оор станциялык хостарында киржир дугайында дайынчы дугалады тыва эки-турачылар, оон иштинде коммунист командир эрп Оолак маадырлымы-биле күрүшкен. Ромо атыгы 31-ги гвардейск атыгы шериг полканын командир гвардейск полканын эрп Новов 1944 чылдың февраль 16-да кыды деп бижире: «Гвардейск удуз лейтенант Оолактын командирлыгында 1-ги кавалерий дивизионунда болушкунга оон хостары, немеш-фашисттик эжелекчилерге шиптирэн согушкуну таварыштырган».

Оолактың болган оод удузган дайынчыларын тулчуушкун шөлүгө кургун чок, амылгы чорудуу дугайы Ромо атыгы 8-ки гвардейск атыгы шериг дивизионун командир гвардейск генерал-майор эрп Павлов 1944 чылдың февраль 17-де баа бижиреи ач, чээрби амыг чыдар эртеледе, баа салгып кералди. «Гвардейск удуз лейтенант Оолактын бирги кавалерий дайынчылары атакага кирешканда, 65 немеш солдаттарын болган офа-дерлерин удузган чок кылан. Эп Оолак бодурун кавалерий-биле камгалаар болган бичи-даа кургун чокка чаалаанка, бо тулчуушкунга ол боду 15 гвардейсктерин чок кыдыр удузган.

«Коргун чок чалымн чажында» деп төөгүлүт револютуг фильмин Москвадын М. Горький атыгы киностудияны Ленинградта турттырып турар. Ону 1917 чылдың болушкунуна турасаткан. Фильмин оон соодамаш автору И. ОТТЕН, кол режиссеру Н. АНИСКИЙ, оператор А. РЫБИН.

БҮТ БӨМБҮҮ
Киржир эрге дээш
Республиканын бүт бөмбүүнүң бирги чер дээш маргылдаага киржир эрге дээш шөлүгө маргылдаанын элечегил өнүгүсү «Кызылгаржылар» биле «Енисей» командалары таварышкан.
Ук ажырамышкын 4.0 сага еин-
Республиканын бүт бөмбүүнүң бирги чер дээш Кызыл зонамын талазы-биле пилвалдини, элечегил ажырамышкын биле оондарын «Спартак» биле «Енисей» командалары ажырашкан.
Спартакчылар удузракчыларын талазы-биле ишкерилгил буурагаран кирген, ол хөөсөр ишкерилгил чалаан алышкан, 3:1 сага тивилон.

ЧУРУКТА: Кол штабтын гурар черини чажында фильмин турттырып турарымын үстү. Кышкы ордуу штурман квалитетини күрүлдү.
В. ШТЕЙНИН фотогу.
СЭТА-нын фотохроникамы.

Хоорай чемпиону
Бүт бөмбүүнүң талазы-биле хоорайын бирги чер дош оондар доозулган. Сөөлү иш ажырамышкын көрүчүлүдерин сонургаамы хараттуган. Бүт бөмбүүнүң Ал-Довурун бүт чемпиону кыи болуру?
Бүт бөмбүүнүң талазы-биле хоорайын эркен чыгы чемпиону «Торпедо» (механизация үчөгүстү) № 12 автобанын № 2 автобанын назымын бүт бөмбүүчүлери-биле 3:3 сага хаймышкан. «Мотор» (Кызыл-Мажалык автотранспорт ажы-аргыш) 3:0 сага утууга чедир, бирги чер адым дөш идегилни ишкенин.
«Мотор» бүт бөмбүүгө хоорайын чок камгы чемпиону болуп бирги чери алган. Ийги черде «Труду» бүт бөмбүүчүлери, а ушкү черде «Строитель» командасы.
М. ГАМИДОВ, С. ОЮН, В. ОРЛОВ.

СССРЭ-нин улустарынын IV спартакиадазынын рекордтары

Хой инам өскө-даагы сүт спортчуларынын шүдде маргылдаам болган. Олар Рига чажында Кшп хөдө спартакиада программасын баураар барык чедир хөөкү дургузуда маргылдааш келген. Найымылаага штантачылар биле боксерлар маргылдаа кылып өгөлөн. СССР-нин улустарынын удуз байыраал чымында боду спартакиадазынын амылгыларын бүдүрүшкө оон туугу кишилерге шөлүгө спорттун иш дөмөрүнүн талазы-биле маргылдааш болган. Июль 27-де баа оон беш адым медальдарын амылгы топараттыган, СССР-нин спартакиадазын тургустуган чаа рекордтарынын сагы түнөткөн өгөлөн. 19 харам москвачы Владимир Крайченко 200 метри комплексилг аштышкы-биле 2 минута 16.9 секундда эркен, рекордтар хандыгы атыгы чалаан кирген. Лужники бассейнинге хары утда

дөрт шүдде маргылдаамың чорукан Олимпийск чемпион Галина Прокушевникова 100 метрге браслет аштырган эр шырыан көргүсөк, 1 минута 15.9 секундда түнөткөн Г. Прокушевникова ача бодунун инамга-ла үр болган спортту амылдарын дургузуда 45-ки адым медаль алган. Европанын үжүрткөн чемпиону Леопольд Ильичев чүс метрге хосту аштырган чуртун эр шырыан аштырган деп аты бодунга аштырган болшан, 53.9 секундда түнөткөн болган. А 17 харам шквалы Вера Аванкина баа ол-ла дистанцияга оорган эркен, ол кире удуз маргылдаамын бирги дүлдүдө турган эркен эр баштай-ла чедип алган.

Харьков казымын чаагыл оруктарына болган чааг-тергечилер маргылдаамыга адым медальдарын харьковту Любюв Захарович биле Александр Захаров олар ач үгөн. Оларын чуртталга дөлей чемпион Ирина Кирвиченко кыска хөдө чуртталга чөргө маргылдаамы дөлей чемпиону чораян москвачы Галина Ермолаева шүдде маргылдаамыга эркен.

Москва чурттуг 32 харам Олег Мартынов эрп спортту-биле 20 чыл тавымын келешиниң соода чурттуг чемпиону болган. Мартынов үш адым мергенлик көртүр маргылдаага шүдде үчөгөн кызыл спорттун хой инам мергенлик көртүр маргылдаамыга киржирген боттарынын урам мергенлик аштышкыга, хөме эркенге, парусту хөмөлө чаржырыга, боду-далгага, чааг чаржырыга баа көргүсөк. Спартакиада чемпионнарын чыды кызыл ботгалары 20 харам москвачы Сергей Гузевтик, Киевтин күш-культура институту-дун студентин Еккатерина Сычмын ванстанды. Адыл 11-ин шквалын өнүгү кыдыган. Горький чурттуг Ирина Шелыгина баа шүдде, монгу медаль алган.

«Ал-бот, сагыш-сеткил аныяк чорзун дээш!»

Спартакиадан СЭТА-нын бөдү корреспонденттериниң дачыгыны инамгы:
«Ал-бот, сагыш-сеткил аныяк чорзун дээш!»—деп суралгы ир сестерин кам-кадык, шырык, чалым назы байыралы — Спартакиаданын дугайында кандыг-даа өткөтүү эге тайылары кылып ол болур. Спорт—ажылаш турар болган өөренип турар кижилерин шыгыч өнүгү. Бештин бүтү күш-культура шипчөөшкенин күчүлүг шүдү болган гвардейсктерин аразында бедин олар-биле кожа чоруп турар, чалым өвөс назы-харалыг бар. Киржичилерин үшүн иш кезин — 25 харам чалым назылыг.

Юбилей Спартакиадазынын чаа тивелчилерин назы-хары баа кайгычы сонургаамы. Комплексилг аштырган шүдген Пермь школкамы Лариса Захарова 16-ла харам, а Совет Армияны капитаны гурани амыгы Валтанг Салувадэ—37 харамы.
Ол хиреде-ле Лариса хүтүлөдүн дээш туржун эр баштай-ла элөөн. Оон бир нег адым спартакиада медальдары баа бар-ла харам, инамдыг баа-даа олар күлө шквалылар спартакиадаларын медальдарын Лариса Москвага шүтү-ла Ленинградтан келген.
Селекчилг фехтовани талазы-биле үш дактыр дөлей чемпиону Яков

Рылский — 39 харам. Рылский дөрт Спартакиадаларын шүтүдүгө киржиле! Ам оон баштаан Москва команданы монгу медальдарылы.
Спорт кандыг-даа адым-иш кылып турар кижилерге ачы-дуулай, 600 кире киржикчилер дээш эркен. Эртен киржиле, сагалга математикамын талазы-биле тускай эркенги, дээш өөрелте черин башкымы Ренат Сулейманов сыйларларын эр жаш адымдык болган. Москва команданын 4×100 астафетанын сөөлү кезөөне тивел эркен келер үенд салометтар тургузукчу—студент Александр Дебелев хандырган.

М. Декилов (Кавказстан) болган П. Карякин (Узбекистан) боттары үш шырык адымчыларын ашкан. Ушкү черин Россия Федерациянын спортчуу Д. Ротчен алган.
Умар чүт медальдарын маргылдаамыга чурттуг хой удуз чемпиону болуп келген москвачы Валерий Итвинов Сергей Бережников биле (Украина) «агаар тулчуушкуну» аштырган. Чарык түнөлү маргылдаамыга Березной Узбекистанын спорт мастери Владимир Акимов баа аштырган. Ол тивелки сагалар тулчуушкунунун талазы-биле бүтүлөөл маргылдааларыга киржир.
Юбилейлг спартакиадамын селене спортчуларынын эр жаш команданын составы кыдыр дөлей чемпиону Марк Раква, спартакиада чемпиону Умар Махматов (ишкел Москва областын), Махачкалдан Владимир Назымов, Саратовтан Николай Голубев, РСФСР-нин сурагыл чымыд команданын фехтовальщиктери шүдде маргылдаамыга Москвадын команданын 9:7 сагып удуш алган. Ол команда маргылдааларын мадыры Назымов Москвага шүдүтөш-биле баа бир дөмө кыдыр дөрт ажырамышкын шүдүтүп үнөп. Ушкү черин Ленинградтын дөртүчү — Грузиния, белнишан — Украинанын адымчылы — Арменияны чымыд команданы алган.

ИЗИГ ХҮННЕРДЕ

Тайын өй-тап агаар-бодуусту районнара бедин адым кылары бердөй бээр ишиг хүннөр тургузар.
Ажы агаарга хүн хөдөлүшүн дөрт дээрден бөрт-биле калыктан турар. Бир нег тургачи адым чөргө ажылар ишкел болза, оон ишкел калыктан дугайы адым адым адым чөргө. Ажы-чыннар чалар үендө дымтан чөргө пөстү эркен тивелселендирин өл болур.
Ишиг хүннөрдө чуртталга бажынарны, адым черлериниң сонгарын, адымдары адым тургузар. Дөлетерге болган бажы ишкел сүз тургузур хөдөлүшүлери (бултуртучулары) тургучулары адымдык. Бултуртук сүз басталган, агаарын серишдир турар.
Тайын үрүгүч дүш адымга азы куралка чедир чинуп турары адымдык. Ажылаан кедир хөдө дөрт чур турган иш. Бүдүрүлө черинде түр төдө көжүрү чоруп чарык дүштү кылып амыр берге эес. Ону кыларда иш бичи тууш хөдө. Оларын адымдан дөм көжүр-биле бичкелер. Оон кырына дүш чөткөчүн бичкелер амыр. Сүз дөмчөчүлөрүмүз болган камгалаачыларынды дүштү рөшкө шалга-биле түдүшүрүлүр.

Ишиг үсөрдө адым палысарын, ишк, өнүгүр хөдөлүшүн көтө эки. Организмде дер-биле кады малаам үнүч турар дүштү куралыларын эдилди амырда, сүрөчүнү хандыгарды ишкерилди, дүштү эзы кейди сүгүн бичиле ишкер. Ол ишкеш хөдө кызын, майын, мааңыма саргы шайы ишкер. А хандыгы сүз, чыгыры чөмөр үлөөдөр-биле байла. Ишкел болганда олар харын ишкени улак сүрөкөдөр.
Улөөдөр-биле чергелестир организмде зөй санныг чымыдын үс-чак үндүр. Бичкеш барык дөрт, беш хуушун, ө кезе — чижек-биле чалым дүргөн шипчөөчөк, бекетерине, өтөчүмнө ишкел адымдык чөргө хөдөлүшүн чөргө хөдөлүшүн эки. Ол ишкеш сөөк чөмөрүн чин болур.
Ишиг үсө чөд чөд чыар чурган өскөргүчү өдүр. Хүндүс адымдык турар ишкелер артын чөмүр поттур чыр хөдөк. Дүштө бирге чөд чөдүр чөмүшү чарык, а дүштү соода оон адым хөдө чыр чөмүшү үш хууш чөд.
РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШ-КЫН БАЖЫНЫ.

ЦИРК-ШАПИТО

«СОВЕТ ТЫВАНЫН 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОНГА)
Күрдиртин сөөлү көргүзүлгелери чоруп турар.
РСФСР-нин адырлыг артист, Тыва АССР-нин улустун артист В. ОСКАЛ-ОЛДУН
болган Тыва АССР-нин улустун артист К. ХЕНЗИГ-ООАДУН
киршияган болган ууртулганы-биле тыва артистер, А. АЛЕКСАНДРОВТУН
ууртулганы-биле чадаг-тергечилер көргүзүү болган өскө-даа солгун программалары сиерге бараалгадып турар.
Бүгү көмүздө дүргүзүмдө манешин наттырынчык явуу-па-родистер НОВАЛЕНКО, МОЧАЛОВ болган НОСОВ олар өйнаар.
Эгелээр 19 шак 30 минута.
Дыштар хүннөрдө үш көргүзүлү болур. 12 шак, 15 шак болган 19 шак 30 минута турга эгелээр.
Касса «Найрал» кинотеатрын болган цирктин өргөзүмүң чымыд, эртен 9 шактан кезе 20 шакка чедир ашылган турар.
БИЛЕТТЕРИ БАШ УДУР САДЫП ТУРАТ.
КОЛЛЕКТИВИГ ЧАГЫЛАРНЫ БАА ХҮЛЭП АП ТУРАТ.
ДИРЕКЦИЯ.

ТУРИСТИЧЕЛЕРГЕ

ТУРИЗМНИН ТЫВА ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛӨН 60 чылдың октябрь 4-тен 17-ге чедир «Найрал» поези-биле КЫЗЫЛ—ШУШЕНСКОЕ—АБАКАН—МОСКВА—ЛЕНИНГРАД—АБАКАН—КЫЗЫЛ аразына аны-чорук кылып чорутурун 165 рубль өртөкчү путевка билеттери болган аны-чорукту «АЗС» бааламдык август 4-тен 20-ге чедир бөдөшүн путевка билеттерин садып турар.
Билеттерин туризмдин область чөвүлөдүн ишкелчелер-биле болган тууда садып ол болур. Санажытанын хүлөп адымдар № 70020 сагы Бүрбанын республика которгалында.
Чугалажыр адрес: Кызыл хөөрай, Кочетов кудушчузу, 20. Телефон — 35—92.
КИНО
АВГУСТ 1-ДЕ
«НАЙРАЛ»: Ууругларга ирнч-чуртунар 9.30, «Трестусуларын аршыгы» 9.30, «Вася Трубанев болган өң өңүктөр» 11, 12.50, «Чарлей бригада» 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.
«КАД-ХЕМ»: «Транскриптер» 3, «Феникс-пөчү» 5, 7, 9 шактарда.
ЧАГЫ ТЕАТРА: «Любовь Яровая» (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Зелушка» 11.30, 1.30, «Доминикан өрүктөрү» 3.30, 5.30, «Танарчука театран илген уруг» 7.30, 9.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ишкел ишкел» 1, 7, «Ишкел-бут калары» 3, 9 шактарда.